

نشر نویسه یازس

از زبان فرهنگ وهوویت

چشم اندازی قوم زبان شناسانه

نویسنده: فیلیپ رایی

مترجم: سیدمسعود علوی

ویراستار: پریسا بخشنده

زبان، فرهنگ و هویت

چشم اندازی قوم‌زبان شناسانه

نویسنده:

فیلیپ رابلی

مترجم:

سید مسعود علوی

ویراستار

پریسا بخشنده

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

- سرشناسه
عنوان و نام پدیدآور
زبان، فرهنگ و هویت : چشم‌اندازی قوم‌زبان‌شناسانه/ نویسنده: فیلیپ رایلی ؛ مترجم:
سید محمود علوی؛ ویراستار: پریسا بخشنده.
تهران : نشر نویسه پارس، ۱۳۹۷.
۴۰۳ ص.: مصور، جدول، نمودار
شابک ۹۷۸-۶۰۰-۷۰۳۰-۷۱-۴
- وضعیت فهرست نویسی
آبیا
عنوان اصلی: Language, culture and identity : an ethnolinguistic perspective, 2007
زبان و فرهنگ Language and culture
موضوع قومیت Ethnicity
موضوع
شناسه افزوده
شناسه افزوده
رده‌بندی کنگره
رده‌بندی دیویی
شماره کتابشناسی ملی
- رایلی، فیلیپ، ۱۹۴۱ - م. Riley, Philip
چشم‌اندازی قوم‌زبان‌شناسانه/ نویسنده: فیلیپ رایلی ؛ مترجم:
سید محمود علوی؛ ویراستار: پریسا بخشنده.
تهران : نشر نویسه پارس، ۱۳۹۷.
۴۰۳ ص.: مصور، جدول، نمودار
شابک ۹۷۸-۶۰۰-۷۰۳۰-۷۱-۴
وضعیت فهرست نویسی
آبیا
عنوان اصلی: Language, culture and identity : an ethnolinguistic perspective, 2007
زبان و فرهنگ Language and culture
موضوع قومیت Ethnicity
موضوع
شناسه افزوده
شناسه افزوده
رده‌بندی کنگره
رده‌بندی دیویی
شماره کتابشناسی ملی

این کتاب ترجمه‌ای است از:

Language, Culture and Identity: An Ethnolinguistic Prospective

Philip Riley

© 2007 – Continuum

نویسنده: فیلیپ رایل Philip Riley

مترجم: سید مسعود علوی

ویراستار: پریسا بخشنده

طراح جلد، گرافیک، ناظر فنی هنری: محمد محرابی

صفحه‌آرایی: محمد محرابی

ناشر: نشر نویسه پارسی

دفتر انتشارات: ۰۲۱-۷۷۰۵۳۲۴۶

فروشگاه: ۰۲۱-۶۶۴۶۱۰۰۷

سامانه پیام کوتاه: ۳۰۰۴۵۵۴۵۵۴۱۴۲

وبگاه: www.neveeseh.com

نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۸

شمارگان: ۳۰۰ نسخه

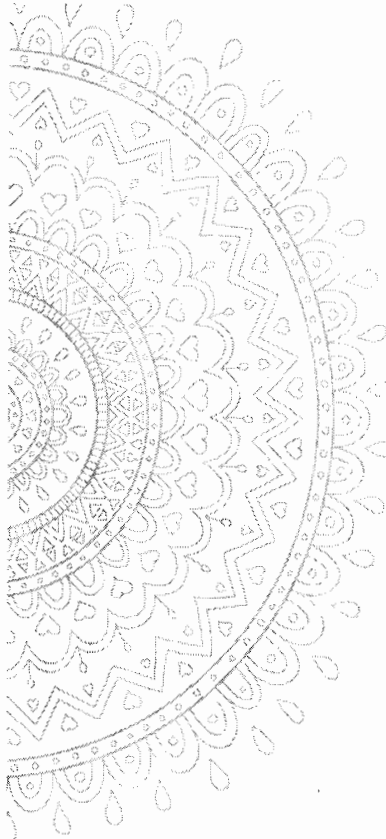
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۰۳۰-۷۱-۴

چاپ و صحافی: نقطه

قیمت: ۵۵۰۰۰ تومان

کلیه حقوق محفوظ و متعلق به «نشر نویسه پارسی» است.
تکثیر و انتشار این اثر یا قسمتی از آن به هر شیوه، بدون مجوز قبلی و کتبی
ممنوع و مورد پیگیری قانونی قرار خواهد گرفت.

شماره مسلسل انتشارات	زبان‌شناسی اجتماعی
۷۱	۱

به ماریاننه
شرط ناگزیر

۹	پیشگفتار نویسنده
۱۱	پیشگفتار مترجم

■ فصل اول: درآمد ۱۳ ■

۱۸	۱-۱. پیشینه نظری و تاریخی
۱۸	۱-۱-۱. جامعه‌شناسی شناخت
۲۴	۱-۱-۲. زبان‌شناسی قومیتی
۴۰	یادداشت

■ فصل دوم: نظام آگاهی اجتماعی ۴۳ ■

۴۵	۱-۲. نکته‌هایی درباره مفهوم فرهنگ
۵۶	۲-۲. ساختارها و کارکردهای نظام آگاهی اجتماعی
۵۹	۳-۲. فرآیند یادگیری اجتماعی
۶۷	۴-۲. فرهنگ همچون آگاهی؛ نشانگرهای فرهنگی
۸۳	۵-۲. آگاهی، هویت و توانش
۱۰۱	یادداشت

■ فصل سوم: هویت ۱۰۳ ■

۱۰۵	۱-۳. مطالعه‌های هویت؛ برخی از موضوع‌ها و رهیافت‌ها
۱۲۷	۲-۳. هویت اجتماعی: شما آنچه هستید که می‌دانید
۱۳۵	۳-۳. رویه‌ها، نقش‌ها و کنش‌های ارتباطی
۱۶۱	۴-۳. راهبردهای عضویت‌گیری، گفتگوگشایی و "خوش‌وبش"
۱۶۱	۳-۴-۱. راهبردهای عضویت‌گیری
۱۷۵	۳-۴-۲. گفتگوگشایی و "خوش‌وبش"
۱۸۶	۳-۵. رویه‌های پرورشی

■ فصل چهارم: بیگانه ۲۱۹ ■

۲۲۱	۴-۱. بیگانه؛ یک گونه اجتماعی
-----	------------------------------

- ۲۳۶ ۲-۴. هنجارپرسی، بازشناسی عضوها و شهروندی
 ۲۵۶ ۳-۴. ناکامی کاربردی
 ۲۶۹ ۴-۴. راهبردهای جبرانی
 ۲۸۲ یادداشت

■ فصل پنجم: بازیگر بندی هویت ها ۲۸۵ ■

- ۲۸۷ ۱-۵. خویگان و فضیلت های ارتباطی
 ۲۸۷ ۱-۱-۵. خویگان
 ۲۸۹ ۲-۱-۵. فضیلت های ارتباطی
 ۲۹۴ ۲-۵. مذاکره های هویتی در برخوردهای میان فرهنگی در امور خدماتی
 ۳۰۶ ۱-۲-۵. جعل هویت ها
 ۳۱۱ ۳-۵. معیاری سازی و داربست بندی
 ۳۱۲ ۱-۳-۵. معیاری سازی
 ۳۱۷ ۲-۳-۵. داربست بندی

■ فصل ششم: جمع بندی ۳۲۱ ■

- ۳۲۷ فهرست منابع
 ۳۴۹ واژه نامه
 ۳۸۹ نمایه

متن این کتاب در برگیرندهٔ برش‌هایی از شماری مقاله‌هایی است که در درازای بیست سال گذشته منتشر کرده‌ام. از ویراستاران این نوشته‌ها برای اجازه کاربرد آن‌ها در اینجا سپاسگزارم:

- (1987a) 'Who do you think you're talking to? Negotiation, perception and categorisation processes in exolingustic discourse', in V. Bickley(ed.), *Languages in Education in a Bilingual or Multilingual Setting*. Hong Kong: Institute of Language in Education, pp. 118-33.
- (1987b) 'Social identity and intercultural communication', *Levende Talen*, 443, 488-93.
- (1991) 'Having a good gossip: sociocultural dimensions of language use', in Roger Bowers and C. Brumfit, *Applied Linguistics and Language Teaching*. Basingstoke: Macmillan, pp. 53-64.
- (1992) 'What's your background? The culture and identity of the bilingual child', in C. Brumfit, J. Moon and R. Tongue (eds), *Teaching English to Children*. London: Collins.
- (1996) 'Developmental linguistics and the competence/performance distinction', in G. Brown, K. Malmkjaer and J. Williams, *Performance and Competence in Second Language Acquisition*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 114-35
- (1999) 'On the social construction of "the learner"', in S. Cotterall and D. Crabbe, *Learner Autonomy in Language Learning: Defining the Field and Effecting Change*. Bayreuth Contributions to Glottodidactics vol. 8. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- (2000) 'Je vous ai compris. Aspects ethnolinguistiques de la compréhension', in J. Pécheur (ed.), *Une didactique des langues pour demain*, No. Spécial *LeFrancais dans le Monde*. Paris: CLE International, pp. 79-95.
- (2001) '«All je parle à qui? » Salutations, communion phatique et négociation d'identités sociales', in F. Carton (ed.), *Oral: variabilité*

et apprentissages, No. Spécial *Le Français dans le Monde*. Paris: CLE International, pp. 87-96.

- (2002) 'Epistemic communities: the social knowledge system, discourse and identity', in G. Cortese and P. Riley, *Domain-specific English: Textual Practices across Communities and Classrooms*. Bern: Peter Lang, pp. 41-64.
- (2003a) 'Self-access as access to Self: cultural variation in notions of self and personhood', in D. Palfreyman and R. C. Smith (eds), *Learner Autonomy Across Cultures: Language Education Perspectives*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, pp. 92-109.
- (2003b) 'Le "linguisme" - multi-, poly-, pluri-? Points de repères terminologiques et sociolinguistiques', in F. Carton and P. Riley (eds) *Vers une compétence plurilingue, Le Français dans le Monde* No. Spécial, pp. 8-17.
- (2004) 'Multilingual identities: "Non, je ne regrette rien"', *The European English Messenger* XIII, 1, pp. 11-17.
- (2005) 'Ethos and the communicative virtues in exolingual service encounters', in G. Cortese and A. Duszak (eds), *Identity, Community, Discourse: English in Intercultural Settings*. Bern: Peter Lang, pp. 167-82.
- (2006) 'Self-expression and the negotiation of identity in language', *International Journal of Applied Linguistics*, 16.3, 295-318.

همچنین باید از افراد زیر سپاسگزاری کنم: جنی لاول^۱ از انتشارات کانتینیوم^۲، نخست برای پیشنهاد این کتاب و سپس شکیبایی اش در چشم‌په‌راه ماندن آن؛ کاتیا رایلی^۳ برای کمک ارزشمند و زبردستی اش در رایانه و ماریانته رایلی^۴ برای اینکه درست جای دست راست من را گرفت و بخش‌های بزرگی از دست‌نویس را تایپ کرد.

¹ Jenny Lovel

² Continuum

³ Katja Riley

⁴ Marianne Riley

خواندن این کتاب به زبان انگلیسی برای من تجربه‌ای دل‌پذیر و آموزنده بود و امیدوارم خواندن برگردان آن نیز برای خوانندگان فارسی‌زبان چنین تجربه‌ای باشد. نویسنده با درپیش گرفتن رهیافتی میان‌رشته‌ای نشان می‌دهد که چگونه زبان چیزی بسیار فراتر از ابزاری برای فهمیدن و فهماندن و درواقع شالوده‌شکل‌گیری زندگی اجتماعی انسان است و چگونه زبان از راه ارتباط میان‌کنشی بر ژرف‌ترین ساختارهای اجتماعی اثر می‌گذارد و از آن‌ها اثر می‌گیرد.

درلابه‌لای بحث‌های این کتاب نشان داده می‌شود که چگونه قرار است زبان‌شناسی افزون بر دادن درکی از ریزه‌کاری‌های متن‌ها و گفته‌ها به دریافت بینشی ژرف از جهان رابطه‌های انسانی، زندگی و هستی ما کمک کند. کاربردشناسی در گسترده‌ترین معنای آن، برای فهم نقش زبان در میان‌کنش‌های انسانی به‌کارگرفته می‌شود و بحث می‌شود که چگونه گفتمان‌ها ساختار جامعه‌های انسانی را شکل می‌دهند. ازاین‌رو خواندن این کتاب هم برای دانشجویان و دست‌اندازان زبان‌شناسی و به‌ویژه کاربردشناسی و هم علاقه‌مندان جامعه‌شناسی می‌تواند آموزنده و روشنگر باشد و بسیاری از موضوع‌های پیش گذاشته شده در این کتاب می‌تواند برای دست‌اندازان دیگر رشته‌های علوم انسانی و فلسفه نیز سودمند باشد.

برابرهای فارسی واژه‌های تخصصی بیشتر در هماهنگی با فرهنگ علوم انسانی داریوش آشوری^۱ برگزیده شده‌اند، مگر در جایی که دلیلی برای ترجیح برابر دیگری وجود داشته است و این دلیل اغلب آشنا تر بودن و پذیرفتگی بیشتر برابر برگزیده شده بوده است. در ترجمه متن کتاب نیز از دو تارگانه «پارسی‌گویی»^۲ و «فرهنگ آنلاین آبادیس»^۳ بسیار بهره‌مند شده‌ام.

ترجمه کتاب در بازه زمانی درنظر گرفته شده برای آن نیازمند برنامه‌ریزی فشرده‌ای بود که پیامدهای آن همسرم را نیز دربر می‌گرفت. از شکیبایی او در یک پاییز و یک زمستان تاریک اسلو سپاسگزارم، همانگونه که از یاری و همکاری‌اش در تایپ و آماده‌سازی متن کتاب.

^۱ آشوری، داریوش، ۱۳۹۲، فرهنگ علوم انسانی، چاپ اول ویراست سوم، تهران: نشر مرکز.

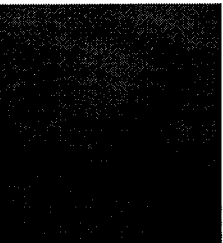
^۲ www.beparsi.com

^۳ https://dictionary.abadis.ir/

تا آنجا که می‌دانم حوزه بررسی این کتاب و شیوه پرداختن آن به مسئله ساخت‌بندی واقعیت اجتماعی و چگونگی اثرگذاری زبان بر آن و رابطه میان زبان و جامعه‌شناسی شناخت در میان کتاب‌های منتشرشده فارسی کم‌مانند است. امیدوارم این کتاب مورد توجه دانشجویان و متخصصان قرار بگیرد و برای علاقه‌مندان این موضوع‌ها سودمند افتد.

سید مسعود علوی

اسلو، دی ۹۷

فصل اول درآمد

چند سال پیش من برای یک سفر کوتاه کاری به هنگ کنگ رفتم و چون بنا بود آن سفر، آخرین سفرم به آن سرزمین شگرف در آینده پیش‌بینی‌پذیر باشد، همسر و دختر پانزده ساله‌ام کاتیا را برای تعطیلی دو هفته‌ای تا پیش از آغاز کار با خود بردم. سه یا چهار روز گذشته بود که متوجه شدم کاتیا سرزندگی همیشگی خودش را ندارد. برای همین از او پرسیدم آیا مشکلی پیش آمده است؟

کاتیا گفت: «خوب، بله، ما داریم مثل گردشگران رفتار می‌کنیم».

«اما کاتیا، عزیزم، ما گردشگر هستیم!».

اما او یکباره از گلایه‌اش صرف‌نظر کرد، از این‌رو از او پرسیدم چه چیزی ذهنش را درگیر کرده است؟

«خوب، مثلاً تنها به غذاخوری‌هایی می‌رویم که اروپایی‌های دیگر آنجا هستند و صورت غذا به انگلیسی است. من می‌خواهم چین واقعی را ببینم و به رستوران‌هایی بروم که در آن‌ها هیچ گردشگری نیست».

در مقابل وسوسه یادآوری اینکه اگر او آنجا برود، یک گردشگر آنجا هست، ایستادگی کردم و تنها گفتم: «بسیار خوب، ببینم چه کار می‌توانیم بکنیم».

برای همین بار دیگری که می‌خواستیم چیزی بخوریم، یک غذاخوری کوچک معمولی، درست بیرون بازاریشم^۱ پیدا کردیم که در آن تنها ما گردشگر بودیم. در این جور غذاخوری‌ها صورت غذا وجود ندارد. به جایش دیوار پر از برگه‌هایی است که نام غذاها روی آن‌ها نوشته شده است، آن‌هم به زبان چینی.

گفتم: «خوب کاتیا، نوبت توست که سفارش بدهی».

او متوجه موضوع شد و درحالی که تصادفی به یکی از برگه‌ها اشاره می‌کرد، به پیشخدمت گفت: «سه تا از آن‌ها لطفاً».

پیشخدمت رفت و ما به صندلی‌هایمان تکیه دادیم و مشغول تماشای غذاهایی شدیم که برای مشتریان دیگر می‌آوردند. سوپ مار، کپه‌هایی از برگ گونه‌ای بومادران، گوشت خوک با قارچ سیاه. هرچه دقیقه‌ها می‌گذشت هیجان ما بیشتر می‌شد. چه چیزی نصیب ما می‌شد؟

بالاخره پیشخدمت برگشت و با حرکتی نمایشی، سه ظرف بیکن، سوسیس و تخم‌مرغ جلوی ما گذاشت.

^۱ Jade Market

تا امروز، هنوز نمی‌دانیم که آیا این غذا درواقع همان چیزی بوده که ما سفارش داده بودیم یا اینکه تنها پیشخدمت حکم کرده که ما از آن دست آدم‌هایی هستیم که بیکن و سوسیس می‌خواهند. واقعیت هر چه باشد، این ماجرا یک تجربه آموزنده واقعی برای کاتیا بود (و باید بگویم تجربه‌ای بود که او درحالی‌که تا مرز اشک‌ریختن خندید، بسیار خوب آن را فهمید). او یاد گرفت که هویت ما چیزی نیست که خودمان بتوانیم به‌تنهایی درباره آن تصمیم بگیریم، چراکه هویت دست‌کم تا اندازه‌ای سویه اجتماعی دارد و درباره آن دیگران حکم می‌کنند و آن را «می‌سازند» و اگر آنان در یک جایگاه دارای قدرت نسبی باشند، مانند پیشخدمت، می‌توانند درباره ما تصمیم بگیرند و حتی اگر این تصمیم‌ها برای صلاح خودمان باشد، این خطر وجود دارد که ما آن‌ها را نپسندیم.

پس موضوع کتاب حاضر این است: هویت و سویه‌هایی از هویت که به زبان و رفتار ارتباطی مربوط می‌شود.

به‌تمامی آگاهم که کسی که فیلسوف نیست و به مسئله هویت می‌پردازد، گرفتار چه خیره‌سری تمام‌عیاری است. حتی اگر هیچ تردیدی دراین‌باره نداشتیم، بازگفت زیراز هیوم^۱، همچون یک هشدار سودمند به‌کار می‌آمد:

با بازخوانی دقیق بخش مربوط به هویت فردی، خود را در هزارتویی^۲ یافتم که باید اعتراف کنم، نه می‌دانم چگونه نظرهای پیشین‌ام را تصحیح کنم، نه اینکه چگونه آن‌ها را سازگار بگردانم. (رساله طبیعت انسانی (۱۷۳۹/۲۰۰۰)، کتاب ۱، ضمیمه).

ازاین‌رو از کسانی که دل‌بستگی‌های فکری فلسفی دارند، باید بخواهم که درمورد من باگذشت باشند. تنها عذر من برای رویارویی با مسئله هویت این است که «این مسئله وجود دارد»: همچون دانشمندان اجتماعی، زبان‌شناسان و آموزگاران زبان، این مسئله توجه ما را خواهندخواه به‌سوی خود می‌کشد. چراکه پیرامون هر یک از ما را دیگرانی فراگرفته‌اند که پیوسته به ما می‌گویند کی هستیم. شکل‌های این گفتن و گونه‌هایی از ما که آن‌ها می‌سازند، در کانون توجه این کتاب است.

در کتابی درباره هویت، پیشینه، تجربه و انگیزه‌های خود نویسنده همیشه توجه‌ها را به خود می‌خواند و این موضوع گاه به‌بهای چشم‌پوشی از آداب [نگارش] دانشگاهی تمام می‌شود. من به خودم اجازه داده‌ام که با بازگویی نمونه‌ها و سرگذشت‌های^۳ شخصی نسبت به قراردادهای گفتمان دانشگاهی گستاخی کنم و می‌فهمم که این موضوع ممکن

^۱ Hume

^۳ anecdote

^۲ labyrinth

است حساسیت برخی از خوانندگان را برانگیزد که در این صورت پوزش می‌خواهم. اما اختیار یک لحن عینی‌نگر المپی* از سویه‌های گوناگون در تقابل با برخی از اندیشه‌های مربوط به هویت (و به‌ویژه خویگان) قرار می‌گیرد که در اینجا در میان گذاشته می‌شود و زمان‌هایی هست که تنها یک نمونه شخصی کارگر می‌افتد، چون یا تنها نمونه در دسترس است یا اینکه همان نمونه، سرچشمه اندیشه مورد بحث بوده است.

به آنانی که ذهن‌های بدگمان دارند و مشتاق‌اند ثابت کنند من تنها تلاش می‌کنم تا درک بهتری از هویت خود پیدا کنم، تنها می‌توانم پاسخ دهم؛ خوب، بله تا اندازه‌ای، مانند هر کس دیگر و من خیلی خوشحالم که این شواهد نیرومند پشتیبان را ارائه کنم: پدر بزرگ و مادر بزرگ پدری من ایرلندی بودند و پدر بزرگ و مادر بزرگ مادری من ایتالیایی، همسر یک فنلاندی سوئدی‌زبان است و ما بیش‌تر سی سال گذشته را در فرانسه زندگی و کار کرده‌ایم. سه فرزندان در سه کشور گوناگون - فنلاند، مالت و فرانسه - به دنیا آمده‌اند. دختر بزرگمان با یک فرانسوی ازدواج کرده است که در بروکسل زندگی می‌کند. پسرمان به‌تازگی با دختری پرتغالی ازدواج کرده است ... به تجربه می‌دانم که این اطلاعات اغلب پرسش‌های نگران‌کننده‌ای را درباره هویت من پیش می‌آورند و اینکه با انکار قاطع من درباره دچار بودن به اسکیزوفرنی^۱، هنجار پریشی^۲ و سردرگمی فرهنگی و زبانی در بهترین حالت با بدبینی برخورد می‌شود و در بدترین حالت این تکذیب دلیلی بر آن به‌شمار می‌آید که در ژرفای روان خود چیزهای تیره‌وتاری برای پوشاندن دارم. می‌خواهم بگویم از دید حس من از هویت شخصی، بسیار مهم‌تر از این برجسب‌های ملی و زبانی این واقعیت‌هاست که من نخستین عضو خانواده‌ام بوده‌ام که به دانشگاه رفته‌ام، اینکه کاتولیکی هستم که به کلیسا نمی‌رود و هوادار تیم چلسی‌ام و اینکه زمانی فرمانده جوخه‌ای بودم که جایزه هنگ کلداستریم* را بردند. اما این داستان دیگری است.

* اشاره به کوه المپ که جایگاه خدایان در اسطوره‌های یونانی است. (م)

^۱ schizophrenia

^۲ anomie

* یکی از قدیمی‌ترین واحدهای ارتش انگلستان (م)

Coldstream

۱-۱. پیشینه نظری و تاریخی

در این کتاب من به دو سنت فکری ناهمسان رجوع کرده‌ام: جامعه‌شناسی شناخت و زبان‌شناسی قومیتی.^۱

۱-۱-۱. جامعه‌شناسی شناخت

جامعه‌شناسی شناخت^۱ به بررسی عامل‌های اجتماعی می‌پردازد که آنچه را برای شناخت در یک جامعه خاص رخ می‌دهد، شکل می‌دهند: یعنی رابطه میان ساختارهای اجتماعی و تفکر و حوزه مطالعه اصلی در آن [چگونگی] حفظ و نگهداشت واقعیت اجتماعی و نظام شناخت اجتماعی است. آن‌گونه که می‌توان چشم داشت، این رشته پیشینه‌ای دراز، پربار و پیچیده دارد. بیکن^۲، مور^۳، ویکو^۴ و منتسکیو^۵ تنها برخی از اندیشه‌ورزانی هستند که از آنان همچون پیشروان این رشته نام برده می‌شود. باوجود این بی‌تردید مهم‌ترین خاستگاه مفهوم‌های پرورنده این رشته سنت هرمنوتیک و پدیدارشناسی آلمانی بوده است چرا که این سنت در پایان سده نوزدهم و آغاز سده بیستم به دست زنجیره‌ای دراز از اندیشه‌ورزان از جمله تاریخ‌پژوهان و فیلسوفان (دیلتای^۶، شرلر^۷، هگل^۸، هوسرل^۹) و جامعه‌شناسان (مارکس^{۱۰}، دورکهایم^{۱۱}، زیمل^{۱۲}) جذب علوم اجتماعی شد و اصطلاح‌ها و برنامه کاری آن بیشتر در طی بحث بزرگ زبرنظری^{۱۳} درباره امکان‌پذیری و سرشت اجتماعی تثبیت گردید.

بحشی که از *Methodenstreit* تا *Werturteilsstreit* و تا *Wissenschaftsstreit* برکشیده شد: یعنی از پرسش‌های روش‌شناختی مربوط به پژوهش در واقعیت‌های اجتماعی تا ارزیابی انتقادی زاویه دید و امکان عینی‌نگری تا نقش دانش. از آن زمان تاکنون فعالان دامنه گسترده‌تری از علوم اجتماعی، از جمله: انسان‌شناسان؛ زبان‌شناسان؛ منتقدان ادبی؛ اقتصاددانان و روان‌شناسان اجتماعی به آنان

^۱ ethnolinguistics

^۲ Bacon

^۳ More

^۴ Vico

^۵ Montesquieu

^۶ Dilthey

^۷ Scheler

^۸ Hegel

^۹ Husserl

^{۱۰} Marx

^{۱۱} Durkheim

^{۱۲} Simmel

^{۱۳} metatheoretical

پیوسته‌اند. نام این رشته را کارل مانهایم^۱ (۱۹۳۶) نهاده است و خود او نخستین بیان نظام‌مند^۲ و سازمان‌یافته این رشته را ارائه کرده است.

اندیشه‌ورزانی که به اندازه هوسرل تا مارکس با هم ناهمسان‌اند، پرسش‌هایی را درباره عامل‌های اجتماعی و تاریخی که شناخت را شکل می‌دهند، در کانون توجه خود قرار داده‌اند. با آگاهی از اینکه شناخت، مانند حقیقت، بسته به اینکه کسی در کدام سوی کوه‌های پیرنه باشد، ناهمسان است، آنان قصد داشتند که شکل‌هایی را که این ناهمسانی به خود می‌گیرد، توصیف کنند و عامل‌های اجتماعی را که بر آن‌ها اثر می‌گذارد، شناسایی کنند. آنان با گردآوری این پرسش‌ها دستور کار فیلسوفان و دانشمندان اجتماعی نسل‌های آینده را تعیین کردند.

برای نمونه، اگر ارزش‌ها، انگیزه‌ها و شیوه تفکر افراد درگیر در رخداد‌های تاریخی را ندانیم، تاریخ چگونه می‌تواند چیزی بیش از سیاه‌ای دلخواه از رخدادها باشد؟ چگونه می‌توان چیزی را توضیح داد، به جای اینکه تنها آن را بازنویشت؟ چگونه می‌توانیم از گذشته، دیگران و گذشته دیگران شناخت کسب کنیم؟ آیا «علم اجتماعی» امکان‌پذیر است یا در این عبارت ناسازگاری وجود دارد؟ اگر امکان‌پذیر است سرمشق^۳ درخور پژوهش در آن کدام است؟

درون‌مایه^۴ فراگیر این زیررشته^۵، رابطه میان ساختارهای اجتماعی و تفکر و راه‌هایی است که هم شناخت علمی و هم شناخت روزمره به دست اجتماع واپردازی می‌شود.

طرح کلی مفهوم‌ها و هدف‌های پایه این رشته نوپا را در شکل کنونی‌اش سه مرد، پایه‌گذاری کرده‌اند؛ کارل مانهایم (۱۸۹۳-۱۹۴۷)، آلفرد شوتس^۶ (۱۸۹۹-۱۹۵۹) و نوربرت الیاس^۷ (۱۸۹۷-۱۹۹۰). هر سه آنان را حکومت نازی در دهه ۱۹۳۰ تبعید کرد. مانهایم و الیاس برای آموزگاری به انگلستان رفتند و الیاس بعدها برای یک بازنشستگی بی‌اندازه دراز و پربار به آمستردام کوچید. شوتس به ایالات متحده آمریکا رفت و همچون وکیل بین‌المللی و آموزگار کار کرد.

بیشتر از راه اثرها و آموزش‌های آنان بود که جامعه‌شناسی شناخت و همه سنت فکری که آن را پدید آورده بود، در بریتانیا و آمریکا شناخته شد یا دست‌کم در دسترس

^۱ Karl Mannheim

^۲ systematic

^۳ paradigm

^۴ content

^۵ meta-discipline

^۶ Alfred Schütz

^۷ Norbert Elias

قرار گرفت. باوجوداین، هرچند آنان عضوهای یک سنت مشترک بودند، هر یک از آنان حوزه‌های علاقه‌مندی خاص خود را داشت.

آن‌گونه که گفته شد، در اثرهای مانهایم بود که جامعه‌شناسی شناخت نخستین بیان به‌راستی نظام‌مند خود را یافت:

جامعه‌شناسی شناخت در جستجوی آن است که رابطه میان شناخت و وجود را واکاوی کند ... (و) شکل‌هایی را که این رابطه در طول تکامل فکری نوع بشر به خود گرفته، ردیابی کند ... این رشته امید دارد که نظریه‌ای درباره اهمیت عامل‌های شکل‌دهنده ناظری در شناخت ارائه کند. (مانهایم، ۱۹۳۶، ص ۲۳۷)

حوزه اصلی کار مانهایم شناخت نظری بود، یعنی بدنه صورت‌بندی شده شناخت مانند دانش‌هایی که به‌طور معمول «تخصصی»، «انتزاعی» و «علمی» توصیف می‌شوند. باوجوداین، جامعه‌شناس دانش به‌جای آنکه بپرسد آیا این نظریه درست است، می‌پرسد چرا این نظریه برای آن مردم در آن بافت درست است یا درست بوده است. دیگر موضوع بررسی، بخش‌های سازنده یک نظریه - اندیشه‌ها، فرضیه‌ها و شواهدی که منطق درونی نظریه بر آن‌ها استوار شده است - نیست، بلکه پیشایندهای^۱ اجتماعی است؛ اثرهای «غیرعلمی» مانند منافع طبقه‌ها یا گروه‌های خاص است که دیدگاه آنان و جامعه‌شان را به جهان شکل می‌دهد. چرا باید یک نظریه یا تفکر خاص همچون توضیح [پدیده‌ها] بر نظریه‌ها و تفکرهای دیگر ترجیح داده شود؟

نظریه‌های گوناگون سیاسی، آموزشی، دینی و اقتصادی، شیوه تفکری را که «درست» به‌شمار می‌آید، در بافت‌های گوناگون تعیین می‌کنند. به‌طور دقیق چه چیزی باعث می‌شود که وقتی فکر می‌کنیم درباره این موضوع‌ها «واقع‌گرا» یا «منطقی» هستیم، به آن چیزی باور داشته باشیم که باور داریم؟

برای شوتس، حوزه اصلی پژوهش شناخت همگانی^۲ بود؛ یعنی آنچه که در یک گروه یا جامعه خاص همه می‌دانند. این دانش مشترک مبنای واقعیت اجتماعی را فراهم می‌کند، یعنی باورها و ارزش‌ها، نهادها و موضوع‌های اجتماعی که زندگی و رفتار روزانه ما را تجسم می‌بخشند و همچنین فرآیندهای عقل‌کاربردی^۳ (تعقل کاراندیش) که ما پیوسته به‌کار می‌بریم تا از موقعیت‌های خاص در زندگی واقعی «سردر بیاوریم». اهمیت اثرگذاری شوتس را می‌توان به‌آسانی با نام بردن برخی از دانشجویانش و اثرهایشان برآورد

^۱ contingencies

^۲ commonsense knowledge

^۳ practical reasoning practices

کرد. پیتر برگر^۱ و توماس لوکمن^۲: ساخت‌بندی اجتماعی واقعیت^۳ (۱۹۶۶)، درواقع عنوان اثر آنان ترجمه واژه به واژه یکی از اثرهای خود شوتس است)، آرون کیکورل^۴؛ جامعه‌شناسی شناختی^۵ و هارولد گارفینکل^۶ مطالعه‌هایی در روش‌شناسی قومیتی^۷ (۱۹۶۷). درواقع شوتس برای جنبش قوم — روشی^۸ دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ کمابیش همه‌چیز را به‌جز نام آن فراهم کرد. از یک‌سو او میانجی درخشان سنت هرمنوتیک آلمانی بود (با دینی بزرگ به‌زیمل)؛ از سوی دیگر او مجموعه‌ای از ابزارهای فکری و روش‌شناختی توصیف و واکاوی گفتمان میان‌کنشی^۹ را در اختیار دانشجویان آمریکایی‌اش گذاشت. از نظر او گفتمان میان‌کنشی سازوکار^{۱۰} اصلی انباشت، نگهداشت و پخش دانش همگانی بود.

اگر بناست کاوشگران (مانند جامعه‌شناسان) و شرکت‌کنندگان واقعی [عضوهای جامعه] بفهمند که «ماجرا از چه قرار است»، لازم است هر یک از آنان از راه ناهمسان خودشان، فرایندهای تاریخی و اجتماعی را که از راه آن‌ها شناخت از فرد به فرد، از گروه به گروه و از نسل به نسل منتقل می‌شود، بشناسند. اگر آنان می‌خواهند درباره معنا و مناسب بودن رفتارهای خود و دیگران داورهای معتبری کنند، داشتن چنین شناختی ناگزیر است. این موضوع، موضوع کتاب فرآیند متمدن شدن: تاریخ آداب اجتماعی^{۱۱} (۱۹۳۹)، ترجمه انگلیسی (۱۹۷۸) نوشته نوربرت الیاس است. الیاس با بررسی روند پرورش «رفتار بهنجار» مانند آداب سفره و با کاوش گفتمان به‌کار رفته برای آموزش و شرح آن نه‌تنها توانست هنجارهای موردبحث را شناسایی کند، بلکه به نتیجه‌هایی درباره دگرگونی‌های فرایندهایی رسید که از راه آن‌ها «خود» اجتماعی ساخته و درک می‌شود. شگفت این‌که این‌ها بیشتر از بیست سال پیش از آن رخ داد که انتشار مطالعه‌های مشابه چندترازی^{۱۲} که میشل فوکو^{۱۳} (۱۹۶۶) آن‌ها را «باستان‌شناسی شناخت»^{۱۴} می‌خواند،

^۱ Peter Burger

^۲ Thomas Luckman

^۳ Social Construction of Reality

^۴ Aaron Cicourel

^۵ Cognitive Sociology

^۶ Harold Garfinkel

^۷ ethnomethodology

^۸ ethnomethodological

^۹ interactive discourse

^{۱۰} mechanism

^{۱۱} The Civilising Process: The History of Manners

^{۱۲} multi-level

^{۱۳} Michael Foucault

^{۱۴} archeology of knowledge

آغاز شود. باز نمود خود در زندگی روزانه^۱ (۱۹۵۹) اثر گافمن^۲ دستاوردی بزرگ از این رهیافت است.

بدین ترتیب، آن چنان که دیدیم حوزه [بررسی] جامعه‌شناسی شناخت سراسر دامنه برونداد^۳ فکری جامعه را دربرمی‌گیرد، از جمله نظام باوری و ایدئولوژی‌های آن، باز نمودهای جمعی^۴ آن، نظریه‌ها، گفتمان‌ها و فرهنگ‌های آن و همچنین ساختارهای اجتماعی و رویه‌هایی که آن ساختارها را با خود منتقل می‌کنند. درحالی‌که شناخت‌شناسی^۵ کلاسیک و تاریخ اندیشه‌ها هر دو به گونه‌ای به اندیشه‌ها و شناخت می‌پردازند که انگار درونی، مستقل از اثرگذاری‌های جامعه و در بسته‌بندی تحت خلاء هستند، جامعه‌شناسی شناخت بر روی ساختمان اجتماعی خودآگاهی و واقعیت متمرکز می‌شود. شناخت نمی‌تواند از شناسندگان مجزا شود و این دو زیر فشارها و اثرگذاری‌هایی هستند که به یقین فراتر از ملاحظه‌های نظری محض است.

یکی از هدف‌های جامعه‌شناسان آگاهی، توضیح و واکاوی نظام شناخت اجتماعی^۶ است (گرچه شمار اندکی از آنان این عبارت را به کار می‌برند، با وجود این مراجعه کنید به هولتسنر^۷ و مارکس^۸، هابرماس^۹، ریلی^{۱۰} (۱۹۹۶): از این چشم‌انداز جامعه را همچون مجموعه‌ای از کارکردها و ساختارهای مدیریت شناخت، از جمله آفرینش، سازماندهی، پخش، انباشت، روایی‌بخشی و کاربرد شناخت، می‌بینند.

سازوکار اصلی نظام شناخت اجتماعی و کردمان‌های^{۱۱} گروه، گفتمان است. از این رو گفتمان‌کاوی (تحلیل گفتمان) از یک سو در مطالعه رابطه‌های میان گفتمان و نظام شناخت اجتماعی درگیر می‌شود و از سوی دیگر در مطالعه رابطه‌های میان گفتمان و رویه‌های ارتباطی. به مطالعه نخست از میان این دو، تاریخ‌پژوهان و نظریه‌پردازان اجتماعی علاقه‌مند به شرایط پیدایش ایدئولوژی‌ها پرداخته‌اند (مارکس و انگلس^{۱۲} ۱۹۶۸ و جاهای دیگر، دورکهایم^{۱۳} ۱۹۱۲، فوکو^{۱۴} ۱۹۶۶، آلتوسر^{۱۵} ۱۹۷۱، بیلینگ^{۱۶} ۱۹۸۱).

¹ The Presentation of Self in Everyday Life

² Goffman

³ output

⁴ Collective Representation

⁵ epistemology

⁶ social knowledge system

⁷ Holzner

⁸ Habermas

⁹ Riley

¹⁰ praxis

¹¹ Engels

¹² Althusser

¹³ Billing

¹⁴ Fairclough